

МОВЛЕННЄВІ НАВИЧКИ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ ВИПУСКНИКІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Ульяна Чайковська

Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»

Анотація:

Мовленнєві навички сьогодні постають не лише інструментом комунікації, а й ключовою умовою професійної мобільності випускників вищої школи, які входять у динамічний, мінливий ринок праці. У статті проаналізовано, як володіння мовленнєвими засобами впливає на здатність молодого фахівця адаптуватися до трансформацій професійного середовища, опанувати нові ролі, комунікувати в міждисциплінарних командах та ефективно репрезентувати себе в конкурентних умовах. Особливу увагу приділено взаємозв'язку між усним і писемним професійним мовленням, риторичною культурою, навичками аргументації, цифровою мовленнєвою поведінкою та вмінням працювати з інформацією в полікодовому середовищі. У статті проведено огляд сучасних досліджень, що висвітлюють роль комунікативної компетентності в професійному розвитку, визначено ключові тенденції у викладанні дисциплін мовного спрямування та окреслено перспективи інтеграції мовленнєвих практик у підготовку фахівців різних галузей.

Ключові слова:

мовленнєві навички; професійна мобільність; комунікативна компетентність; риторика; професійне мовлення.

Resume:

Chaikovska Ulana. Speech skills as a component of professional mobility of higher education graduates.

Speech skills today function not only as a tool of interpersonal interaction but also as a fundamental prerequisite for ensuring the professional mobility of higher education graduates entering an increasingly dynamic and unpredictable labour market. In the context of globalisation, digital transformation, and the growing complexity of professional communication, mastery of spoken and written language becomes a key factor influencing the adaptability, competitiveness, and long-term professional development of young specialists. The article examines how the ability to construct coherent utterances, formulate arguments, and adjust communicative strategies in accordance with situational and disciplinary requirements directly affects a graduate's capacity to navigate organisational changes, assume new professional roles, and maintain effective collaboration within interdisciplinary teams.

Particular attention is given to the multidimensional nature of professional discourse competence, which includes rhetorical culture, argumentation literacy, stylistic flexibility, and pragmatic sensitivity in face-to-face and virtual communication settings. The study analyses the mechanisms through which speech practices contribute to the development of soft skills, facilitate successful integration into professional communities, and support continuous learning throughout a specialist's career. The article also highlights the role of digital communication norms, multimodal literacy, and the ability to operate within polycode information environments, which increasingly shape modern professional interaction. The research incorporates an extended overview of contemporary scholarly approaches to communicative competence in the professional formation of students, focusing on both classical linguistic theories and current interdisciplinary studies.

Key words:

speech skills; professional mobility; communicative competence; rhetoric; professional discourse.

Постановка проблеми. У сучасних умовах стрімкої трансформації ринку праці, посилення міждисциплінарної взаємодії та цифровізації професійної комунікації мовленнєві навички стають ключовим ресурсом, що визначає рівень професійної мобільності випускників закладів вищої освіти. Проблема полягає в тому, що традиційні моделі підготовки фахівців недостатньо враховують комплексну природу мовленнєвої компетентності як інтегрованої складової професійного розвитку, а тому не забезпечують достатнього рівня комунікативної готовності молодих спеціалістів до роботи в багатовимірних, швидкозмінних і полікодових середовищах. Це породжує суперечність між зростаючими вимогами роботодавців до комунікативної культури фахівця та реальним рівнем оволодіння мовленнєвими вміннями у студентському середовищі. Розв'язання цієї проблеми пов'язане з низкою важливих наукових і практичних завдань, зокрема з необхідністю оновлення змісту професійно орієнтованої мовної освіти, інтеграції елементів риторики, критичного мислення, цифрової грамотності та формування готовності до ефективної комунікації в різних професійних ролях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання зв'язку між мовленнєвою компетентністю та професійною мобільністю активно досліджується у низці гуманітарних і соціальних наук. Українська наукова традиція представлена працями Л. Мацько, яка наголошує на професійній культурі мовлення як важливому чиннику інтелектуальної сформованості фахівця, та Н. Бабич, що досліджує мовленнєві стратегії у професійному дискурсі студентів. Аналіз сучасних наукових і методичних джерел щодо формування мовленнєвої компетентності свідчить про те, що ця проблема перебуває у центрі уваги численних українських дослідників та розглядається ними з різних аспектів. Учені приділяють увагу теоретичним основам розвитку мовлення, досліджуючи сутність і структуру мовленнєвої компетентності (В. Бадер, О. Біляєв, М. Вашуленко, О. Мельничайко, М. Пентилук, К. Пономарьова, О. Савченко). Загалом науковий дискурс демонструє зростаючу увагу до мовленнєвої компетентності як складової soft skills та як предиктора професійної мобільності, але водночас вказує на потребу в розширеному міждисциплінарному аналізі цієї проблеми.

Формулювання цілей статті. Метою статті є з'ясування ролі мовленнєвих навичок у формуванні професійної мобільності випускників закладів вищої освіти, визначення ключових чинників, що впливають на розвиток комунікативної компетентності майбутніх фахівців, а також окреслення шляхів удосконалення мовленнєвої підготовки студентів у контексті сучасних освітніх викликів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мовленнєві навички сьогодні не можна розглядати виключно як інструмент щоденного міжособистісного спілкування, адже вони набувають ролі ключового чинника професійної мобільності випускників закладів вищої освіти. В умовах глобалізації, інтеграції української освіти у світовий освітньо-професійний простір та зростання вимог до компетентності фахівців сучасного ринку праці, здатність володіти мовою на високому рівні стає однією з визначальних умов конкурентоспроможності. Мовленнєві навички формують основу для комунікативної компетентності, яка охоплює не лише володіння мовними структурами, а й уміння ефективно застосовувати їх у професійній діяльності, керуючись етичними, соціальними та прагматичними нормами спілкування. У цьому контексті мовлення виступає універсальним засобом реалізації професійної мобільності, оскільки забезпечує здатність до адаптації, самопрезентації та інтеграції у різні професійні середовища.

Формування мовленнєвих навичок передбачає роботу на кількох рівнях. Фонетичний рівень, що включає артикуляцію, інтонацію, ритміку та темп мовлення, забезпечує зрозумілість висловлювань і підвищує ефективність комунікації у професійній сфері. Наприклад, під час проведення презентацій на міжнародних конференціях або при веденні переговорів із іноземними партнерами, навіть незначні фонетичні помилки можуть знижувати рівень довіри до спікера та створювати перешкоди для ефективного обміну інформацією. Лексичний і граматичний рівні є основою для точного та адекватного використання професійної термінології, формування аргументованих висловлювань та складання письмових документів. Для прикладу, випускник юридичного факультету, який добре володіє термінологією та здатен грамотно формулювати правові позиції, має значно більші шанси на успішну кар'єру в адвокатурі, міжнародних правозахисних організаціях або державних структурах.

Стилістичний рівень мовлення визначає відповідність комунікативних засобів конкретній професійній ситуації. Так, офіційно-діловий стиль використовується під час підготовки службових звітів, протоколів, ділових листів,

науково-публіцистичний – під час публікації наукових статей, а технічний – при передачі складних технологічних або наукових даних. Вміння гнучко переходити між стилями, адаптуючи мовлення до потреб аудиторії, є невід'ємною складовою професійної мобільності. Прагматичний рівень мовленнєвої компетентності передбачає усвідомлене використання мовних засобів для досягнення комунікативної мети, включаючи вміння переконувати, мотивувати, впливати на поведінку та прийняття рішень співрозмовників. Це стає особливо актуальним у сфері менеджменту, маркетингу, дипломатії та освіти.

Практичні приклади демонструють, що мовленнєві навички прямо впливають на кар'єрні перспективи випускників. Випускник факультету економіки та менеджменту, який успішно володіє діловою англійською, може брати участь у міжнародних проектах, проводити переговори з іноземними партнерами та представляти компанію на глобальних форумах. Аналогічно, випускник інженерного факультету, який вміє зрозуміло і доступно пояснювати складні технічні процеси нетехнічній аудиторії, отримує можливість працювати у сфері управління проектами, консалтингу або навчання персоналу, що суттєво розширює його професійну мобільність. У сфері освіти мовленнєві навички визначають ефективність викладацької діяльності, оскільки здатність правильно і структуровано доносити знання, аргументувати і мотивувати студентів безпосередньо впливає на результати навчання та педагогічну компетентність.

Слід зазначити, що розвиток мовної особистості студентів значною мірою залежить від мотивів навчальної діяльності, які спонукають їх не лише до засвоєння лінгвістичних знань, а й до активного застосування цих знань у практичній мовленнєвій діяльності. Мотиви навчання виступають ключовим регулятором поведінки здобувачів освіти, визначають рівень їхньої зацікавленості та залученості в освітній процес, а також стимулюють прагнення до самовдосконалення та формування професійних компетентностей.

У структурі мотивів розвитку мовної особистості можна виділити декілька взаємопов'язаних груп. До першої належать суспільно-політичні мотиви, що проявляються у прагненні студента активно брати участь у громадському житті, розуміти роль мови як інструменту комунікації та соціальної взаємодії, усвідомлювати важливість мовної культури для розвитку суспільства. Друга група включає професійно-ціннісні мотиви, які орієнтовані на досягнення високого рівня фахової компетентності та здатності ефективно

комунікувати в професійному середовищі. Особливу роль відіграють мотиви соціального престижу та громадянського обов'язку, що стимулюють студента до дотримання мовних норм, етики спілкування та формування позитивного іміджу мовної особистості.

Комунікативні мотиви виступають окремою важливою групою, оскільки вони безпосередньо пов'язані з потребою студента у взаємодії з іншими людьми, обміні інформацією та здатності до міжособистісного впливу через мову. Крім того, розвиток мовної особистості стимулюють мотиви самовдосконалення та самовиховання, прагнення до глибшого розуміння мовних явищ, підвищення власної мовленнєвої майстерності та формування навичок критичного аналізу власного мовлення. Не менш важливими є мотиви поваги до інших, що визначають здатність коректно та адекватно взаємодіяти у різних соціальних і професійних контекстах, а також утилітарні мотиви, які пов'язані з практичною користю мовних знань у навчанні, професійній діяльності та соціальному житті (Пентиліук, 2011).

Наукові дослідження підтверджують, що мовленнєві навички пов'язані не лише з професійною, а й із соціальною мобільністю. Так, опитування роботодавців у сфері міжнародного бізнесу показують, що більшість успішних кандидатів відзначаються високим рівнем комунікативної компетентності, включаючи володіння професійною термінологією, навичками презентації та здатністю до міжкультурної комунікації. Дослідження у сфері педагогіки і психології професійної діяльності також вказують, що мовленнєві навички сприяють розвитку критичного мислення, аналітичних здібностей та здатності до аргументованого вирішення проблем, що є невід'ємними складовими професійної мобільності. Наприклад, студент медичного факультету, який володіє вмінням правильно і зрозуміло пояснити пацієнту алгоритм лікування, значно ефективніше виконує професійні обов'язки і підвищує довіру до себе з боку колег та пацієнтів, що відкриває можливості для професійного зростання.

У своєму дослідженні С. Сафарян підкреслює, що у сучасній лінгводидактиці виділяють три основні підходи до формування мовної особистості. Перший підхід ґрунтується на тривірневій організації мовної особистості, що передбачає системне уявлення про взаємозв'язок різних складових мовленнєвої компетентності та їх інтеграцію у цілісну структуру. Другий підхід акцентує увагу на сукупності умінь і готовностей мовної особистості до виконання різноманітних видів мовно-мислительних завдань, а також на

здатності реалізовувати різні комунікативні ролі у професійному та соціальному середовищі. Третій підхід є більш комплексним і представляє собою спробу моделювання мовної особистості у тривимірному просторі, що охоплює: по-перше, рівневу структуру мови, включно з фонетичними, граматичними та лексичними компонентами; по-друге, різновиди мовної діяльності, зокрема говоріння, слухання, читання та письмо; по-третє, різні ступені оволодіння мовою, що дозволяють відобразити прогрес у розвитку мовленнєвої компетентності студента.

Таке бачення мовної особистості дозволяє не лише теоретично окреслити структуру мовленнєвих умінь, а й розробляти практичні методики навчання, які спрямовані на інтеграцію когнітивних, комунікативних та соціокультурних складових мовної діяльності. Крім того, тривимірне моделювання мовної особистості дає змогу враховувати індивідуальні особливості студентів, визначати оптимальні шляхи розвитку мовленнєвої компетентності та проектувати навчальні завдання таким чином, щоб вони одночасно сприяли вдосконаленню технічних мовних навичок і формуванню здатності до ефективної комунікації у різних професійних і соціальних контекстах (Сафарян, 2021, с. 261-267).

Важливо також зазначити роль міждисциплінарного підходу у формуванні мовленнєвої компетентності. Сучасні освітні програми інтегрують знання з фахових дисциплін із тренінгами з публічного мовлення, презентаційними вправами, кейс-стадіями та імітаційними моделями професійних ситуацій. Такий комплексний підхід дозволяє студенту не лише отримати теоретичні знання, а й набути практичних навичок, що відповідають реальним вимогам професійної діяльності. Наприклад, проведення тренінгів із ділового спілкування для студентів факультету інформаційних технологій дозволяє майбутнім фахівцям краще взаємодіяти з клієнтами, пояснювати технічні нюанси проєктів та брати участь у міждисциплінарних командах, що безпосередньо впливає на їхню професійну мобільність.

Формування мовленнєвої компетентності у студентів відбувається не лише в процесі традиційних аудиторних занять, а й через системну реалізацію продуктивного лінгводидактичного інструментарію, який виступає технологічною основою навчального процесу. Такий інструментарій являє собою комплексну систему, до складу якої входять методи, прийоми, форми та засоби навчання, що взаємопов'язані й спрямовані на забезпечення цілісного розвитку мовленнєвої компетентності. Методи навчання, у цьому контексті, не

обмежуються окремими вправами чи техніками; вони пронизують усю діяльність викладача та визначають структуру і логіку навчального процесу на всіх його етапах.

Входження України до світового освітнього простору базується на сучасних підходах до навчання, у центрі яких – гуманізація освіти та орієнтація на потреби й розвиток особистості здобувача. У таких умовах використання цифрових освітніх технологій повинно спиратися на низку принципів, що забезпечують їхню ефективність і відповідність сучасним вимогам. Передусім важливо, щоб застосування технологій було цілеспрямованим і обґрунтованим, а мета їх використання – чітко окресленою.

Не менш значущим є узгодження комп'ютерних програм з іншими педагогічними засобами, що гарантує цілісність освітнього процесу та гармонійне поєднання різних навчальних ресурсів. Технології мають включати лише ті елементи, які здатні забезпечити високу якість навчання й відповідати загальній методиці проведення заняття. Поряд із цим важливо створювати умови для індивідуалізації освітньої траєкторії, надаючи студентам можливість працювати у власному темпі та враховувати їхні потреби (Клочко, 2016).

На етапі планування навчальної діяльності викладач прогнозує результати взаємодії студентів, визначає очікувані результати, формулює цілі та завдання заняття з урахуванням рівня підготовки аудиторії. Проектування навчальної діяльності передбачає створення лінгводидактичного задуму, який охоплює концептуальну ідею заняття, модель взаємодії учасників освітнього процесу, очікуваний результат та конкретизовані навчальні цілі. Такий підхід забезпечує чітку орієнтацію на кінцевий результат, дозволяє формувати навчальну траєкторію та забезпечує планування активностей, спрямованих на розвиток усіх компонентів мовленнєвої компетентності: лексико-граматичної точності, стилістичної адекватності, когнітивної та прагматичної гнучкості.

Реалізація методів у процесі аудиторної роботи здійснюється через суб'єкт-суб'єктну взаємодію викладача та студентів, що передбачає активне включення студентів у навчальний процес, стимулювання їхньої самостійності, критичного мислення та рефлексії. Під час виконання практичних завдань студенти застосовують мовні засоби в різних комунікативних контекстах, набувають навичок аргументованого висловлювання, ведення дискусій, публічних виступів і роботи з текстом, що сприяє формуванню цілісної мовленнєвої компетентності.

Не менш важливим етапом є рефлексія, яка дозволяє порівняти запланований результат із

фактичними досягненнями студентів. Рефлексивна діяльність сприяє усвідомленню процесу навчання, виявленню сильних і слабких сторін у власних мовленнєвих навичках та розвитку здатності до самокорекції й саморегуляції. Вона забезпечує циклічність навчання, коли отримані результати стають основою для корекції методів, прийомів і форм роботи на наступних заняттях.

Таким чином, розвиток мовленнєвої компетентності у студентів є результатом комплексного поєднання стратегічного планування, технологічної організації навчального процесу, інтерактивної взаємодії та рефлексивного аналізу. Продуктивне використання лінгводидактичного інструментарію дозволяє забезпечити цілісне формування мовних навичок, адаптованих до сучасних професійних і міжособистісних вимог, і створює умови для розвитку когнітивної, комунікативної та соціальної компетентності студентів.

Формування мовної особистості у студентів передбачає не лише оволодіння певним обсягом знань, умінь і навичок, а й розвиток усвідомленого та відповідального ставлення до власного мовлення. Це включає прагнення до активного спілкування українською мовою, критичне оцінювання власних висловлювань і систематичну роботу над вдосконаленням мовних навичок. Такий процес є невід'ємною складовою національного виховання майбутнього фахівця-філолога, який здатен не лише засвоїти основи мовленнєвої культури, а й стати повноцінною мовною особистістю, здатною творчо й адекватно застосовувати мову в різних комунікативних та професійних контекстах.

О. Семенов підкреслює, що цей процес включає усвідомлення студентом значущості культури мовлення у майбутній професійній діяльності, зростання інтересу до власних можливостей у сфері самоосвіти, самовдосконалення та самоконтролю, а також формування національно-мовної самосвідомості. Важливим аспектом є розвиток мовного чуття, яке дозволяє відчувати стилістичні та семантичні нюанси мови, а також набуття навичок дотримання норм української літературної мови і вміння ефективно користуватися її виражальними засобами для досягнення різних комунікативних цілей. У результаті студент-філолог набуває комплексної мовленнєвої компетентності, що охоплює не лише технічну сторону мовлення, а й його культурний, етичний та соціальний виміри, формуючи високий рівень професійної і громадянської мобільності (Семенов, 2005).

Мовленнєві навички також відіграють ключову роль у розвитку емоційного інтелекту та міжособистісної взаємодії. Здатність правильно

обирати слова, тон, аргументи та невербальні сигнали впливає на ефективність командної роботи, вирішення конфліктів та мотивацію колег. Наприклад, у проєктних групах ІТ-компаній успішність спільної роботи часто визначається не стільки технічними знаннями, скільки здатністю до чіткої та конструктивної комунікації. У цьому контексті мовленнєві навички виступають як соціальний капітал, який забезпечує успішну інтеграцію випускників у професійні мережі, підвищує довіру колег та керівництва, створює передумови для кар'єрного зростання.

Висновки. Таким чином, мовленнєві навички є фундаментальною складовою професійної мобільності випускників вищої школи. Вони визначають здатність адаптуватися до різних професійних ситуацій, підвищують конкурентоспроможність на національному та міжнародному ринку праці, сприяють розвитку критичного мислення, міжособистісної

комунікації та соціальної мобільності. Інтеграція системного формування мовленнєвої компетентності у навчальні програми вищих навчальних закладів є стратегічно важливим завданням, оскільки забезпечує підготовку фахівців, здатних не лише до набуття знань, а й до їх практичного застосування, що безпосередньо впливає на їхню професійну ефективність і мобільність.

На завершення варто підкреслити, що мовленнєві навички є не лише інструментом професійної діяльності, а й механізмом соціальної адаптації та інтеграції у глобальний професійний простір. Системне формування цих навичок у процесі вищої освіти дозволяє випускнику стати не лише кваліфікованим фахівцем у своїй сфері, а й мобільним, комунікабельним і конкурентоспроможним професіоналом, здатним до саморозвитку та ефективної взаємодії у будь-якому професійному середовищі.

Список використаних джерел

- Вашило О. В. Особливості формування комунікативної компетенції в говорінні студентів магістратури технічних спеціальностей. *Наукові записки НДУ ім. Гоголя. Серія «Психолого-педагогічні науки»*. 2015. № 5. С. 123-128.
- Дроздова Ю. В., Дубініна О. В. Концептуальні підходи до визначення «soft skills» у сучасних освітніх та професійних моделях. Soft skills – невід'ємні аспекти формування конкурентоспроможності студентів у ХХІ столітті: тези міжвуз. наук.-метод. семінару (м. Київ, 21 лютого 2020 р.). Київ. 2020. С. 31-34.
- Ключко О. В. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в аграрній освіті. *Вісник Черкаського університету*. 2016. № 11. С. 84-91
- Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс: посіб. / за ред. М.І. Пентилука. Київ: Ленвіт. 2011. 366 с
- Сафарян С. І. Розвиток мовної особистості учня на уроках зарубіжної літератури. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного ун-ту ім. Івана Франка. 5 (35). 2021. С. 261-267.
- Семенов О. М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури: монографія. Суми: ВВП «Мрія» ТОВ. 2005. 404 с.
- Черемська О. Формування мовної і комунікативної компетенцій мовної особистості у вищій школі. *Вища школа*. 2010. № 12. С. 63-72.

References

- Vashchylo, O. V. (2015). Peculiarities of forming communicative competence in speaking among Master's students of technical specialties. *Scientific Notes of NDU named after Hohol. Psychological and Pedagogical Sciences Series*, 5, P. 123–128. [in Ukrainian]
- Drozдова, Yu. V., & Dubinina, O. V. (2020). Conceptual approaches to defining “soft skills” in modern educational and professional models. In *Soft skills as integral aspects of forming students' competitiveness in the 21st century: Proceedings of the inter-university scientific-methodological seminar* (pp. 31–34). Kyiv. [in Ukrainian]
- Klochko, O. V. (2016). Use of information and communication technologies in agrarian education. *Bulletin of Cherkasy University*, 11, P. 84–91. [in Ukrainian]
- Pentyluk, M. I. (Ed.). (2011). *Workshop on the methodology of teaching the Ukrainian language in general educational institutions: A modular course*. Kyiv: Lenvit. [in Ukrainian]
- Safarian, S. (2025). Development of a student's linguistic personality at literature lessons. Retrieved November 16, 2025, from <https://mova.ipk.kubg.edu.ua/movna-osobystist> [in Ukrainian]
- Semenoh, O. M. (2005). *Professional training of future teachers of the Ukrainian language and literature (Monograph)*. Sumy: Mriya. [in Ukrainian]
- Cheremskaya, O. (2010). Formation of linguistic and communicative competences of a linguistic personality in higher education. *Vyshcha Shkola*, 12, P. 63–72. [in Ukrainian]

Відомості про автора:

Чайковська Ульяна Віталіївна
ulyanaachaikovska@gmail.com

Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»
Вулиця Шевченка, 12, Кам'янець-Подільський,
Хмельницька область, 32316, Україна

doi: 10.33842/22195203-2025-35-136-236-240

Матеріал надійшов до редакції 09. 11. 2025 р.
Прийнято до друку 19. 11. 2025 р.

Information about the author:

Chaikovska Uliana Vitaliivna
ulyanaachaikovska@gmail.com

Higher education institution «Podillia State University»
12 Shevchenka Street, Kamianets-Podilsky,
Khmelnitsky Region, 32316, Ukraine

doi: 10.33842/22195203-2025-35-136-236-240

Received at the editorial office 09. 11. 2025.
Accepted for publishing 19. 11. 2025.